

a légkörbe toppanó Kálmán Lajos telve új tanokkal, tudásvágygal szembetalálkozik itt a rideg pénzvilág tipikus képviselőjével. Beszélgetésükben kifejezően, szellemesen ellenpontozva jelenik meg a két világ ellentéte.

„— Tedd le a köpenyedet és ülj le arra a székre — szolt az, nagyot szippantva a burnótból— ismerkedjünk meg kissé. Így. S most mondd el, mit tudsz, mit tanultál, mit csináltál eddig az életben?

— Nagyváradom végeztem a jogtanfolyamot, aztán Sátoraljaújhelyen a megyei főügyész mellett egy évig patvarista. — Ión a szerény válasz.

— Lárifári! Ez mindössze nem ér egy fabatkát sem. S annyit tesz, hogy hús vagy hány évet életedből elhenyítettél! Őcsémuram — folytatá, — inkább magához beszélve — okosabban cselekednék, ha a fiút 6—7 éves korában kereskedőboltba úgja, most már kenyeret kereshetne és ember volna a talpán. De hiába azok a tekintetes urak, bármily földhöz ragadtak is, irtóznak zöld kötény eszméjétől, fiaikból erőnek erejével urat akarnak csinálni”

6. Drámabírálati jelenségek „1857 első felére”

Az ötvenes évektől az Akadémiai Drámabíráló Bizottság tagja Bérczy. A kézirat a bizottsághoz beérkező drámák elemzését tartalmazza. Keletkezési idejük nem kötött egy évhez, hanem tartalmazza a hatvanas években fródott bírálatokat is. A kézirat anyaga egyenlőre teljesen rendezetlen.

7. Madách Imre emlékezete

Kisfaludy Társaság XVI. nyilvános nagygyűlésén 1866. február 6-án olvasta fel Bérczy Károly. (1-44 l).

Madáchot és Bérczyt szoros gyermekkori barátság fűzte össze, közös élményeik a váci iskolázás, a pesti egyetemi évek, Bérczy volt Madách verseinek első kritikusá, s a későbbiek folyamán barátságuk tovább tartott. Így érthető, hogy Bérczy Károly mondta el az Akadémián az emlékbeszédet.

(Meg kell azonban említenünk, hogy a leszámazottak véleménye szerint, a kézirat nem Bérczy kézírása, hanem feleségéé.)

Bérczy Károly költői hagyatéka igen nagy anyagot foglal magában. Az életrajzi adatok mellett, jelentősek az irodalmi emlékek, melyek között dráma, novella, regénytörödékek, fordítás, versek egyaránt találhatóak, a hagyatékek teljes anyagának részletes feldolgozása még nem történt meg. Ez az ismertetés is csak igen leszűkítve tudta az anyagot bemutatni. A versek ponos megjelenési helyét, idejét, a „Girondiak története” és „Egy nagyreményű fiú történetének” részletes ismeretét nem tartottuk fontosnak (részben helyszűke miatt).

S végül e rövid ismertetés lezárásakor feltétlenül alá kell húznunk annak a jelentőségét, hogy a hagyatéka a költő megyéjében Nógrádban talált otthonra.

Leblanc Zsoltné

Egy vers keletkezésének körülményeiről

Nógrád megye története c. mű most megjelent harmadik kötete teljes egészében közli Juhász Gyula egy versét, annak igazolására, hogy a salgótarjáni Chorin Ferenc Gimnázium önképzőkörének híre túljutott a megye határain is.

Tekintve, hogy a vers keletkezésével kapcsolatban olyan feltételezések is élnek, hogy azt Juhász Gyula állítólagos salgótarjáni tartózkodása alkalmával írta volna, nem lesz érdektelen, ha néhány adalékkal igyekszünk megvilágítani a vers keletkezésének körülményeit. Mindenekelőtt idézzük fel a költeményt:

Prológus a salgótarjáni gimnázium diákjainak

**A láva lenn forog az éjben
Komor sötéten kavarog,
Világ kohója rejti mélyen,
Nem látják csillogó napok.
De forr, de küzd, de várja sorsát,
De tisztul és szent tűzben ég,
Fölötte az örök mennyország
S egyszer fölküldi a setét!**

**Mert küldetése, hogy kitörjön
A hegyre, fényre, égre, fel,
Áradjon a kevély tetőkön,
Míg a föld méhe énekel!**

**És termékennyé lesz nyomában
Az ős talaj, a bús mező,
Új életet fogan a láva,
Virágot nyit a tűzeső!**

**A mélyben új harc kalapácsát
Zengetik állón új erők:
Az élet zúgó, örök árján
Szerencse föl! bátrak, merők!**

A vers a Salgótarjáni M. Kir. Állami Kereskedelmi Középiskola, valamint a vele kapcsolatos I—IV. osztályos gimnázium és VI—VIII. osztályos reálgimnáziumok évkönyvében (I. évf. 1939—40) jelent meg először. Juhász Gyula összes verseinek Paku Imre szerkesztésében megjelent kötete a fenti szöveget néni változtatásokkal közli. Az eltérések az alábbiak:

2. versszak 3. sor: örök mennyország helyett kék derűs mennyország
3. versszak 1. sor: kitörjön helyett kijöjjön
3. versszak 2. sor: hegyre, fényre, égre helyett fényre, hegyre, égre
3. versszak 3. sor: kevély tetőkön helyett nagy dús tetőkön
5. versszak 4. sor: Szerencse föl! helyett Előre fel!

A verset az iskola évkönyvében értelmezte Dr. Gerthausner Albert, az iskola igazgatója. Szerinte „a költemény: szózat az elnyomott népek infernójában győtrődő trianoni magyarsághoz, szózat a szebb jövő letéteményeséhez, a magyar ifjúsághoz. A verset szimbólumként helyeztük el első évkönyvünk első lapján.” A Horthy-korszak divatos eszmeáramlatait tükröző megállapításoknál sokkal reálisabban fogalmazta meg a vers mondanivalóját Baróti Dezső: Juhász Gyula ismeretlen levele c. cikkében (Acta Universitatis Szegediensis, Nyelv és Irodalom, 1955.), mikor azt írta, hogy „a vers valóban szimbólikus, de nem olyan értelemben. A vers elsősorban nem a salgótarjáni iskola diákjaihoz, hanem a bányavidék munkásaihoz szól. A „világ kohójában” forrongó láva, melynek „küldetése, hogy kitörjön”, az elnyomott, de új harcokra készülő munkásosztályhoz szóló biztatás”, majd leszögezi, hogy „összevetve a vers szimbólikáját a kiserőlevélnek a nem hivatalos „ünnepre” való utalásával, aligha lehet vitás, hogy a Prológust bizvást besorolhatjuk azok közé a Juhász Gyula versek közé, melyekben a nagy szegedi költő az ellenforradalom éveiben is hitet tett a munkásosztály eljövendő igaza mellett.”

A Baróti cikkében említett levél egyben át is vezet tulajdonképeni témánkhoz, a vers keletkezésének körülményeihez. A levél címzettje Péntes Zoltán akkori salgótarjáni gimnáziumi tanár volt, aki 1913-tól Juhász Gyulával együtt tanított a makói gimnáziumban. A költő gyakran vendégeskedett a Péntes családnál, sokat beszélgettek, vitatkoztak az irodalomról. 1919-ig tanítottak együtt. Juhász Gyula Késő

szüret című kötetét (Táltos kiadó, 1918) az alábbi dedikációval ajándékozta barátjának: „Pénzes Zoltánnak, aki makói száműzetésemet és gályarabságomat szerető megértéssel megosztotta, hálás szeretettel ajánlom e könyvet. Szeged, 1919. január. Juhász Gyula.” Röviddel ezután, a proletárdiktatúra alatti szereplésük miatt mindkettőjüket elbocsájtották állami állásukból. Juhász Gyula Szegeden próbált boldogulni, Pénzes Zoltán pedig műegyetemi hallgató lett, majd 1925-ben Salgótarjánba került és itt élt 1940-ig. Később Budapesten lakott 1948-ban bekövetkezett haláláig. Halála előtt, 1947-től az Iparügyi Minisztérium Iparoktatási Főosztályának vezetője volt. Elettéről, munkásságáról, a munkásmozgalomban, a műszaki értelmiség képésében betöltött szerepéről a Műszaki Értelmiség (A magyar mérnökök és technikusok szabad szakszervezetének központi lapja) IV. évf. 1948. május 15-i számában olvashatunk méltatást.

Pénzes Zoltán salgótarjáni tartózkodása idején is kapcsolatban állott Juhász Gyulával, időnként levelet váltottak. Így került sor arra, hogy verset kérjen iskolájának, a salgótarjáni Chorin Ferenc magángimnázium önképzőkörének 1926. évben megtartott nyilvános ünnepélyére. Juhász Gyula teljesítette is barátja kérését és elküldte a Prológust az alábbi levél kíséretében:*

„Kedves Zoltánom,

mostanság nem annyira író, mint inkább írógörcs vagyok, éppen azért talán nem egészen elkésve sietek ezt a kis jelképes prologust elküldeni nektek.

Leveleid nagyon jól estek, vigasztaltak és fölemeltek. Sokat gondolunk rád és beszélünk rólad Makón, ahol én írni szoktam és ahol egészen megszoktam, mióta pedagógia istenanyánk helyett poézis istennővel barátkozom.

Örülök, hogy „megvagy”, hiszen ma, ha „megvan” az ember, az már valami. De lesz még egyszer (nem csak hivatalos) ünnep a világon, szőlő, lággy kenyér, kutyára dér és nekünk nem csupán bér, de babér! Addig is meleg, régi, változatlan, sőt növekvő szeretettel ölellek:

Juhász Gyulád

Szeged, 1926. jún. 28.

A nógrádi vonatkozású irodalmi emlékek között igen kedves számunkra ez a Juhász Gyula vers. Rólunk, hozzánk szól, az „új harc”, az „új élet” megvalósításához, az „új erő”-höz, a munkásosztályhoz, Nógrád munkásaihoz, közvetett úton a mi lányainkhoz, fiainkhoz.

* A korábbiakban említett dedikált kötet és levél megtalálható özv. Pénzes Zoltánné tulajdonában, aki egyébként a férjére vonatkozó adatokat is közölte.